

Näin analysoit kieltä

- virittely kieliesimerkein
- käsitekävely
- teoria kaunokirjallisen tekstiotteen avulla
- asia-/mediatekstin analyysia
- esimerkki lukutaidon tehtävänannosta

Huomisen tunnille kuulokkeet mukaan!

Millainen mielikuva seuraavista virkkeistä muodostuu?

Mitä eroa niissä on?

Opetuksellinen dialogi oli kumulatiivista.

Vuorovaikutus oppitunnilla oli luonteeltaan näkökulmien sekä ideoiden jakamista ja johti lopulta asioiden syvempään ymmärtämiseen.

abstrakti adjektiivi/havainnollistava selitys abstraktille asialle

Tuo nainen on mahdoton.

Tuo nainen on erilainen kuin minä.

negatiivinen adjektiivi/neutraali adjektiivi

Entä jos korvaamme substantiivin *nainen* substantiivilla *likka*?

muodollinen substantiivi/epämuodollinen substantiivi

Olit hyvä siinä, mutta esityksen alku oli tökerö.

Olen pahoillani, mutta mielestäni en tehnyt mitään väärää.

Rinnastuskonjunktio *mutta* miltei kumoaa edellä sanotun.

Kuka on käyttänyt Kielitoimiston sanakirjaa?

[https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/ - /](https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/)

ylivoima
alivoima
maalivahti
jäähy
erä
paitsio
pitkä kiekko

kuva: yle.fi

Jakaantukaa pareihin.
Toinen ottaa A-lapun ja toinen B-lapun.

Reippailkaa käytävällä ja opettakaa samalla käsitteet toisillenne.

Tee kunnolla, sillä tarvitsemme käsitteitä seuraavassa tehtävässä.

Aikaa on noin kymmenen minuuttia.

SAGA
EGMONT

Nuoren
Wertherin
kärsimyksset

Johann Wolfgang von Goethe

teoksen alusta

10 p. toukok.

Sieluni on vallannut iloisuus, ihmeellinen kuin tämä suloinen keväätaamu, josta koko sydämeni nauttii. Olen yksin ja iloitsen elämästäni täällä, tässä ympäristössä, joka on luotu semmoisia sieluja varten kuin minun. Olen niin onnellinen, ystäväni; olen niin tulvillani levollista, rauhallista olemistuntemista, että taiteenikin kärsii siitä. En osaisi nyt piirtää, en vetäisyäkään, mutta koskaan en ole ollut suurempi maalari kuin näinä hetkinä. Kun tämä armas laakso autereisena huuruu ympärilläni, kun aurinko tuossa korkeana lepää tämän metsäni siimeksisen pimennon yllä ja ainoastaan jokin yksityinen säde murtautuu sen pyhättöön, ja kun minä tässä makaan korkeassa heinikossa juoksevan puron partaalla ja ihmetellen huomaa nuo tuhannet monenkaltaiset ruohonkorret lähelläni maan pinnalla; kun tunnen lähempänä sydämelläni tuon korsien välillä pujotteileivan pikkumaailman, nuo lukemattomat, selittämättömät ja monimuotoiset madot ja itikat, ja kun tunnen lähelläni tuon Kaikkivaltiaan, joka meidät kaikki on luonut kuvansa mukaan, kun tunnen tuon Kaikkirakkauden humisevan läsnäolon, jonka sylissä me ihanuudessa värjyen iäti olemme ja elämme — ystäväni, kun silloin silmissäni hämärtää ja liikkuu, ja kun maailma ympärilläni ja taivas lepäävät sielullani kuin rakastetun kuva, silloin sulaa mieleni usein kaipaukseksi ja minä ajattelen: oi, että voisit ilmaista kaiken tuon, voisit huokua paperille kaiken tuon, joka niin täytenä ja niin lämpimänä elää sinussa, niin että heijastuisi sielusi siinä, kuten heijastuu sielussasi äärettömän Jumalan läsnäolo! — Ystäväni, mun ystäväni. — Mutta minä menehdyn, minä uuvun näiden näkyjeni ihanuushurmaan.

teoksen lopusta

"Nyt, Lotte! En kammo kohottaa tuota kamalaa maljaa, josta olen tyhjentävä kuoleman huumauksen! Sinä ojensit sen minulle, enkä minä epäröi. Kaikki! Kaikki! Tällä tapaa siis ovat kaikki elämäni toivot ja toiveet täyttyneet! Näin kylmänä, näin liikutuksettomana voin kolkuttaa kuoleman rautaporttia!

"Oi, että olisi ollut minulle suotu kuolla *sinun* puolestasi! Lotte, uhrautua *sinun* puolestasi! Rohkeana, iloisena kuolisin, jos voisin tuottaa sinulle jälleen levon ja elämänilon. Mutta oi, ainoastaan harvoille ja jaloimmille on suotu vuodattaa verensä omiensa puolesta ja sytyttää kuolemallaan uusi satakertainen elämä ystävilleen!

"Tässä puvussani, Lotte, tahdon tulla haudatuksi; sinä olet kosketanut sitä, olet pyhittänyt sen; olen pyytänyt isältäsikin sitä. Sieluni liioittelee kirstuni yllä. Älkää tutkiko taskujani. Tämä vaaleanpunainen nauha, joka sinulla oli povellasi, kun ensimmäisen kerran näin sinut lastesi piirissä — oi, suutele heitä tuhannet kerrat ja kerro heille heidän onnettomasta ystävästään. Heitä armaita! on kuin näkisin heidät ympärilläni. Oi, kuinka nopeasti ja kuinka läheisesti liityin sinuun kohta! kuinka heti ensimmäisestä silmänräpäyksestä asti en enää osannut sinusta erota! — Tämän nauhan täytyy seurata minua hautaan. Syntymäpäivänäni lahjoitit sen minulle! Miten tuntuikaan sydämeeni kaikki tuo! — Oi, en aavistanut silloin, että tieni johtaisi tähän! — — Pysy tyynenä!

minä rukoulen sinua, pysy tyynenä!

"Ne ovat ladatut — Kello lyö kaksitoista! Tapahtukoon se siis! — Lotte! Lotte, jää hyvästi! jää hyvästi!"

Eräs naapuri näki ruudin välähdyksen ja kuuli laukauksen; mutta kun kaikki pysyi hiljaa, ei hän kiinnittänyt siihen sen enempää huomiota.

Nuoren Wertherin kärsimykset
Johann Wolfgang von Goethe, 1774

1. Selvitä aineiston perustiedot.

- Selvitä perustiedot: tekijä, aineiston nimi tai otsikko, julkaisupaikka ja -aika, tekstilaji, aihe, kohderyhmä ja tavoite.
- Huomioi konteksti, kun teet havaintoja, päätelmiä ja tulkintoja aineistosta.

tekijä:	Johann Wolfgang von Goethe
aineisto:	kaksi tekstiotetta teoksesta <i>Nuoren Wertherin kärsimykset</i>
julkaisuaika:	1774, valistuksen ja romantiikan aikakauden taite
tekstilaji:	kirjeromaani, epiikkaa eli kertomakirjallisuutta
aihe:	tunteiden palo, rakkaudentunnustus, epätoivoinen teko
kohderyhmä:	nuoren miehen tunteisiin samaistujat, nuoret aikuiset
tavoite:	herättää lukija pohtimaan ihmismielen syvyyksiä; kuvata aikaa, jolloin keskiössä olivat tunteet ja yksilön kokemus
konteksti:	valistuksen aikakausi: järjen korostaminen, usko ihmisen kehittymiseen ja itsensä kehittämiseen, sodat, itsemurhaan suhtaudutaan paheksuen

2. Tutki kielen rakenteita.

- Tutki sanaluokkia. Mitä huomionarvoista on eri sanaluokkien sanojen käytössä?
- Tutki lauseenjäseniä. Tee havaintoja esimerkiksi subjekteista, objekteista sekä predikaateista.
- Tutki virkerakenteita. Mitä lausetyyppejä aineistossa on? Minkä pituisia virkkeet ovat? Millainen rytmi virkkeistä muodostuu?

Ote alusta

Subst.

sieluni, elämästäni, sydämeni, kaipaus, hetki, rakastetun kuva, ihanuushurmaan
→ **tunteikkaita, sielukkaita substantiiveja**
laakso, aurinko, taivas, säde, kevätaamu, heinikko, puro, ruohonkorret
→ **luontoaiheisia substantiiveja**
pyhättö, Kaikkivaltias, Jumalan läsnäolo
→ **uskonnollisia substantiiveja**

Adj.

ihmeellinen, suloinen, onnellinen,
→ **myönteisiä adjektiiveja**
monenkertaiset, lukemattomat, äärettömän
→ **mahtipontisia adjektiiveja**
korkeassa, autereisena, pujotteleivan, humisevan → **kuvailevia adjektiiveja**

Verb.

nauttii, iloitsen, olen, makaan, tunnen, elämme
→ **välittömiä verbejä, hetkessä oleminen**
huuruu, lepää, murtautuu
→ **kuvailevia verbejä liittyen luontoon**
menehdyn, uuvun → **liioittelevia verbejä**

Ote lopusta

kuoleman huumaus, elämäni toivot ja toiveet, kuoleman rautaportti, verensä, kirstuni, hautaan, tieni, ruudin välähdys, laukaus
→ **kuolema-aiheisia substantiiveja**
elämä, sieluni, sydämeeni, levon, elämäilon
→ **sielukkaita substantiiveja**

kamalaa, kylmänä, liikutuksettomana, onneton
→ **kielteisiä adjektiiveja**
rohkeana, iloisena, jaloimmille → **uhrautuvia adjektiiveja kontekstissaan**

Huom! Määrällisesti vähemmän kuin alussa.

en kammo kohottaa, olen tyhjentävä, enkä epäröi, voin kolkuttaa, olisi ollut suotu kuolla, tahdon tulla haudatuksi → **päättäväisiä, ehdottomia, kielteisiä verbejä**
ojensit, suutele, en aavistanut, rukoilen, tapahtukoon → **kohtalokkaita verbejä kontekstissaan**

Ote alusta

Ote lopusta

Subjektit (Kuka tekee?)

- pääosin yks. 1. p. (*olen, tunnen*)
- myös yks. 3. p. (*ystäväni*) ja mon. 1. p. (*olemme ja elämme*)
- subjektiivisuus

- yks. 1. p. (*rukoilen*) ja yks. 2. p. (*ojensit, pysy tyynenä*)
- subjektiivisuus, dialogisuus, Lotten syyllistäminen

Objektit (Mihin kerronta kohdistuu?)

laajan luonnon kuvaaminen, luontokuvan yhdistyminen mielenmaisemaan

oman tuskan kuvaaminen, mielen poukkoilu ja synkät ajatukset

Predikaatit (Mitä tekee?)

- preesens (*nauttii*) → hetkessä eläminen
- perfekti (*on vallannut*) → tunne alkanut jo aiemmin
- indikatiivi (*huomaan, makeaan*) → toteava

- preesens (*enkö epäröi*) → hetkessä oleminen
- imperfekti (*näki*), perfekti (*on suotu vuodattaa*) → menneisyyden vaikutus
- konditionaali (*johtaisi*) → vaihtoehtoisuus
- imperatiivi (*pysy tyynenä*) → velvoittava
- potentiaali (*tapahtukoon*) → kohtalokas

Ote alusta

Ote lopusta

Lausetyypit

- pääosin PL + SL (+ SL)
 - luetelmamuoto
 - puhutteluja
- Ystäväni, mun ystäväni.*

- PL, PL + SL
 - huudahduksia *Kaikki! Kaikki!*
 - irrallisia lisäyksiä
- Oi, kuinka nopeasti [...]*

Virkkeiden pituus

- pitkiä, polveilevia
- tajunnanvirtaa
- sama asia monin eri sanoin

- verrattain lyhyempiä
- lyhyitä huudahduksia
- nopea eteneminen

Rytmi

- polveileva, rauhallinen, verkkainen rytmi
- rytmi yhteydessä mielentilaan ja tapahtumiin

- tiivis, rivakka, nopea rytmi
- rytmi yhteydessä mielentilaan ja tapahtumiin

3. Tutki kielellä vaikuttamista.

- Tee huomioita sanavalinnoista. Minkä aihepiirin sanastoa käytetään? Mitä mielikuvia sanavalinnoilla luodaan?
- Tutki kielen ymmärrettävyyttä. Ovatko sanavalinnat ja rakenteet abstrakteja vai konkreettisia?
- Tutki tekijän ja vastaanottajan asemoitumista. Onko aineiston tekijä etäinen vai läheinen suhteessa vastaanottajaan?
- Tutki aineiston tekijöitä. Häivytetäänkö tekijät esimerkiksi passiivirakenteilla?

Ote alusta

Ote lopusta

Sanavalinnat, mielikuvat

- sielukkaita, rauhaa korostavia, tunteikkaita, uskonnollisia, myönteisiä, kuvailevia, välittömiä
- vuodenajan yhteys sanastoon
- myönteisten tunteiden vuolas kuvaus

- kuolema-aiheisia, kohtalokkaita, sielukkaita, kielteisiä, muistelevia, uhrimaisia, päättäväisiä, ehdottomia
- vuodenajan yhteys sanastoon
- epätoivon vuolas kuvaus

Kielen ymmärrettävyys

abstraktius, paljon kielikuvia

abstraktius, paljon kielikuvia, konkreettisuus loppua kohden

Tekijän ja vastaanottajan asemoituminen

Teksti ei ole otollisin
tämän analysoimiseen.

minä-kertoja, ei lukijan puhuttelua
→ avoin kerronta mutta ei kontaktia lukijaan

lainauksia Wertherin tekstistä, ulkopuolinen kertoja
→ avoin kerronta, raportoi lukijalle tapahtumia

Aineiston tekijät

pääosin aktiivimuotoisia virkkeitä
→ tekijää ei häivytetä

lainauksissa pääosin aktiivimuoto, itsemurha ilmaistaan naapurin havainnoilla
→ tekijää ei yleensä häivytetä

4. Tutki kielen vaihtelua.

- Luonnehdi kielen rekisteriä. Onko aineisto esimerkiksi pääosin yleiskielinen vai puhekielinen?
- Tutki murrepiirteitä. Onko aineistossa murrepiirteitä? Mitä niillä halutaan viestiä?
- Tutki sosiaalista vaihtelua. Miten esimerkiksi tekijän ammatti, ikä ja asema näkyvät kielessä?
- Tutki tilanteista vaihtelua. Miten kielessä näkyvät esimerkiksi tekstilajin piirteet, julkaisuaika ja -paikka sekä tavoite?

Ote alusta

Ote lopusta

Kielen rekisteri

ylätyylinen kieli, yleiskieli,
tajunnanvirtaa

ylätyylinen kieli, yleiskieli,
tajunnanvirtaa

Murrepiirteet

ei murre sanoja

ei murre sanoja

Sosiaalinen vaihtelu

ikä: nuoren miehen
voimakkaat tunteet,
ensirakkaus

Werther: kielen kaiho ja kiihko
eräs naapuri: neutraali kieli

Tilanteinen vaihtelu

Miten näkyvät esimerkiksi
tekstilajin piirteet ja
julkaisuaika? Entä tavoite?

- rakentuu kirjeistä, monologimainen kerronta
- ajan henki (myrsky ja kiihko, luontokuvaus, ylätyylinen kieli, uskonnollisuus)
- tunteiden havainnointi: vuolas kuvaus

5. Tee kokonaistulkinta.

- Kokoa tärkeimmät kielen keinot ja luonnehdi niiden pohjalta aineiston kieltä. Millainen on aineiston tyyli?
- Arvioi, miten hyvin kieli onnistuu palvelemaan aineiston tavoitteita.

Kirjoittaja esittelee aineistot ja tuo esiin niiden tyylien keskeisen eron.

Teoksen alku on tyyliään polveilevaa hurmion ja rakastumisen kuvaamista.

Teoksen lopun tyyli on verrattain tahdikkaampaa, ja kieli kuvastaa valtaisaan epätoivoa.

Kirjoittaja vertailee tekstien sanastoa.

Alun sanasto liittyy vahvasti luontoon ja tunteisiin. Werther kuvailee kevään myönteisiä tunteita ja elämän autuutta.

Teoksen lopussa sanasto muuttuu synkäksi ja tunnelma vakavoituu. Werther kuvaa loppuvuoden epätoivoaan ehdottoman kohtalokkaasti ja sielukkaasti uhrin roolissa.

Kirjoittaja jatkaa sanaston ja vaikutuskeinojen vertailua.

Kirjoittaja hyödyntää sekä alun hurmion että lopun tuskan kuvaamisessa ylätyylisiä sanavalintoja ja yhdistää virkkeiden rytmin vallitsevaan mielentilaan, vuodenaikaan ja tapahtumien luonteeseen.

Kirjoittaja vertailee tekstien kielen rakenteita.

Alussa kerronta koostuu toinen toistaan pidemmistä virkkeistä eli pää- ja sivulauseiden ketjuista. Lopussa kerronta tiivistyy ja muuttuu päälausepainotteiseksi, välillä jopa pelkiksi tuskanhuudahduksiksi. Alun runsas kuvailevien adjektiivien käyttö muuttuu lopussa toimintaa edistäviksi ehdottomiksi verbeiksi. Lisäksi modusten lisääntynyt määrä verrattuna teoksen alkuun korreloi tunteiden myrskyä ja epätoivon yltymistä.

Kirjoittaja kokoaa kielestä tehdyt havainnot tekstien kohderyhmän näkökulmasta.

Kerronnan kieli ja tyyli yhdistyvät tarinan etenemiseen ja päähenkilön senhetkisiin mielenmaisemiin, mikä vetoaa lukijan tunteisiin ja saa tämän pohtimaan mielensyvyysä ja nuoren miehen kohtuutonta tuskaa.

Myös asia- ja mediatekstien kieltä
analysoidaan samaan tapaan.

HK s. 65 Wolt-teksti

- c. Arvioi viestin rekisteriä ja tyyliä valitsemalla janoilta sopivat kohdat.
- d. Poimi viestistä jokaisesta alla mainitusta kielen keinosta 1-2 esimerkkiä.